

СЕКТОР ДИСКУРС/ТЕКСТУ НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ КОМПЛЕКСНОГО КОНЦЕПТУ WORD/LANGUAGE/SPEECH

Смаглій В. М.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний морський університет
<https://orcid.org/0000–0002–6222–7652>

Стаття присвячена вивченню комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH та його медіальної зони у наївній картині світу в межах нового наукового напрямку — дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії. В роботі аналізується комплексний концепт WORD / LANGUAGE / SPEECH, представлений номінативними одиницями, виокремленими на матеріалі загальних і фразеологічних словників англійської мови. В наївній картині світу в ядровій зоні нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семеми), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея білатеральності комунікативних дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів. Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у десятки разів більша і варіативніша, ніж його ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичними компонентами мова, мовлення, комунікація. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство. Сектор медіальної зони вербального поля концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH Дискурс, текст містить номінативні одиниці англійського лексикону на позначення різних видів інституалізованого дискурсу, передусім письмової фіксації людського спілкування в суспільній і приватній сферах. Еволюція вербальної комунікації між людьми із прадавніх часів до сьогодення відбита у різноманітній палітрі номінацій комунікативних феноменів релігійного, художнього, наукового, правничо-ділового, мас-медійного і навіть повсякденного спілкування.

Ключові слова: концепт, дуальне мовознавство, слово, мова, мовлення, номінативне поле, дискурс, текст.

**SECTOR DISCOURSE/TEXT IN THE NOMINATIVE FIELD
OF THE COMPLEX CONCEPT WORD / LANGUAGE / SPEECH**

Smagii V.

doctor of philological sciences, professor,
Odessa National Maritime University

The article is dedicated to the study of the complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH and its medial zone in the nanve picture of the world within a framework of a new scientific direction — dual linguistics: scientific and naive interpretation of language in the English lexicography. The complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH, which is verbalized by nominative units extracted from English general lexicographic sources, is considered. The nuclear zone of the nanve picture of the world counts three lexemes (which together contain 42 sememes), among which 161 semes have been filtered by means of seme analysis method. The most common semanteme, present in all nuclear lexemes, is the idea of the bilateral nature of any communicative unit. All of the nuclear zone lexemes in the primary dictionary position contain the seme, which emphasizes the unity of content and form of the phenomena under consideration. The medial zone of the nominative field of the verbalized WORD / LANGUAGE / SPEECH complex concept is many times bigger and more variable in comparison with the nuclear zone. It includes more than 700 lexical units with semantic components language, speech, communication. According to the thematic principle, the collected material was divided into 6 sectors: communication; units of language, speech; discourse, text; phonetical, grammatical and stylistic phenomena; language / dialect / slang, speaker; linguistics. The given sector contains nominative units of the English vocabulary to indicate various types of institutionalized discourse, primarily means of written fixation of human communication in public and private spheres. The evolution of verbal communication between people from ancient times to the present is reflected in a diverse palette of nominations of communicative phenomena of religious, artistic, scientific, legal and business, mass media and even everyday communication.

Key words: *concept, dual linguistics, word, language, speech, nominative field, discourse, text*

Вступ. Наше дослідження зосереджено на з'ясуванні того, як усвідомлюють феномен мовного спілкування різні суб'єкти, а саме пересічні мовці, з одного боку, і фахівці лінгвісти — з іншого, тобто якими є знання і уявлення про мову, її склад, її функціонування у кожній із цих спільнот.

Одиницею аналізу в нашому дослідженні виступає словникова стаття в єдності лем (заголовного слова) і дефініції. Розщеплення дефініційної статті на компоненти створює мозаїку дефініційних ознак, із яких відфільтровуються семи, елементарні одиниці значення. У свою

чергу, семи стають об'єктом когнітивного аналізу, який уможливує відтворення цілісної концептуальної структури, вербалізованого комплексного концепту.

Дослідження комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* проводиться у межах нового наукового напрямку, сформульованого як *дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії*.

Матеріал дослідження — тлумачні і фразеологічні словники, із яких методом суцільної вибірки виокремлено номінативні одиниці, в семантиці яких наявні семи *мова, мовлення, слово, спілкування* — таким є принцип формування наївного номінативного поля.

Результати і обговорення. Комплексний концепт *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, що є конгломератом трьох нуклеарних концептів. Він утворений, відповідно, нуклеарним концептом із заголовним словом *word*, нуклеарним концептом із заголовним словом *language* і нуклеарним концептом, у якому заголовком виступає номінатема (Теркулов, 2013) *speech/to speak*. Вивчення вербалізованого концепту передбачає перш за все укладання його номінативного поля, тобто зібрання і структурування в єдине ціле всіх номінативних одиниць, що позначають ядрові концепти, разом із їхніми словниковими дефініціями. Отриманий таким чином фактографічний матеріал дає можливість ретельного аналізу етимології та семантики всіх зібраних лексичних одиниць.

В наївній картині світу в ядровій зоні нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семеми), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея білатеральності комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів.

Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* виявляється у багатому різні більшій і варіативнішій у порівнянні з ядровою зоною. В неї входять більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова, мовлення, комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство*.

Третій сектор медіальної зони вербального поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** поєднує лексикографічно зареєстровані номінативні одиниці англійської мови на позначення *дискурсу*, його інституційних різновидів, номінації на позначення різного роду *текстів* і їхніх структурних компонентів. Даний сектор містить номінативні одиниці англійського лексикону на позначення різних видів інституалізованого дискурсу, передусім засобів письмової фіксації людського спілкування в суспільній і приватній сферах. Еволюція вербальної комунікації між людьми із прадавніх часів до сьогодення відбита у різноманітній палітрі номінацій комунікативних феноменів релігійного, художнього, наукового, правничо-ділового, масмедійного і навіть повсякденного спілкування. Розглянемо більш детально деякі з них.

Ключовою номінацією є лексема **discourse**, чия основна семема має загальне значення *засіб організації знання, ідей, досвіду, який закоріненний в мовних контекстах*: [a mode of organizing knowledge, ideas or experience that is rooted in language and its concrete contexts (such as institutions)]. Звернімо увагу на дефініційну ознаку [institutions], яка на другому ступені аналізу показує таке: *institution* [a significant practice, relationship or organization in a society or culture]. Соціологічне поняття *інститут* тлумачиться як [організація суспільної діяльності і соціальних відносин, яка втілює норми економічного, політичного, правового, морального життя суспільства]. Таким чином, пересвідчуємось, що дискурс є засобом фіксації передусім суспільного знання, культурно схвалюваних моделей людської поведінки у соціумі. Виходячи із вищесказаного, подальші міркування провадитимемо в напрямку аналізу окремих інституційних типів дискурсу: релігійного, наукового, офіційно-правового і т. п.

Побіжно зауважимо, що лексема **discourse** містить і вужчі за значенням семемі. Серед них семема *discourse*, яка перш за все акцентує сему *зв'язність* [connected speech or writing; a connected series of utterances, a text], інша семема робить наголос на *протяжності* мовленнєвого ланцюга, що перевищує межі речення [a linguistic unit larger than a sentence; a lengthy treatment of a subject; orderly and usually extended expression of thought on a subject], ще одна семема зосереджена на *конверсаційному* характері мовленнєвої взаємодії [verbal interchange of ideas, esp. conversation; discussion of a topic in speech or writing; written or spoken communication or debate].

Одним із найдавніших типів спілкування, як відомо, є релігійне спілкування як наслідок природних законів еволюції людської цивілізації. Українська дослідниця Н. Кравченко пояснює це тим, що “релігія як світогляд та церква як її основний інститут виникли ще до появи всіх суспільних інститутів, що існують і функціонують у сучасному комунікативному просторі” (Кравченко, 2017: 7).

До тематичної групи *релігійний дискурс* входять номінативні одиниці на позначення священних книг цих релігій та їх окремих складових: це перш за все **the Bible, the Torah** та **the Koran**. Цікавим є етимологічний аналіз кожної із лексем, згідно з яким їхня внутрішня форма відсилає до різних образів.

Слово **bible** до середньоанглійської потрапило зі старофранцузької, куди воно було через латину запозичене із грецької: L *biblia* <— Gr *biblion* [book]. Давньогрецьке *biblion* це зменшена форма іменника *biblos* [book, papyrus], інакше кажучи *книжечка із папірису*. Іменник *biblos* є видозміненою формою географічної назви *Bylbos*, так називалось місто в древній Фінікії на північний схід від теперішнього Бейрута. В II тисячолітті до нашої ери це місто було знане своїми папірусами: [It was the chief city of Phoenicia in the second millennium BC and was noted for its papyruses].

Назва священної книги іудаїзму — **Tora**. Англійське слово є запозиченням із іврити *tōrā* [instruction, doctrine, law] <— *yarah* [show, direct, instruct]. Тобто Тора — це *повчання, інструкція, прунис*.

Священна книга ісламу називається **Koran**. Передбачувано, назва є запозиченням із арабської, вона бере початок від іменника *qur'an*, який походить від дієслова *qar'a* [read, recite] (*читати, декламувати*).

Таким чином, етимологічно **Bible** відсилає до образу артефакту із папірису, **Tora** — до комунікативної дії повчання, **Koran** — до декламації, читання вголос.

Священні книги всіх релігій вважаються богонатхненними: religious texts are believed to be *sacred* because of their nature as *divinely* revealed or inspired. На думку Н. Кравченко, сутність сакральної глибинної комунікації є “сокровенне спілкування Осіб Святої Трійці, спілкування людини і Бога, а також спілкування людей між собою ‘про Господа’”, причому “набагато значимішою є так звана ‘вертикальна’ площина релігійної комунікації, а саме спілкування з Богом” (Кравченко, 2017: 39, 26). Показовою в цьому аспекті є номінативна одиниця **message** [a communication from a prophet or preacher believed to be inspired by God].

Своєю чергою звернення людини до Всевишнього відбувається у форматі молитви — *prayer* [a specially worded form used to address God].

Зasadничим для релігійного дискурсу є поняття *Logos*, номіноване в англійській мові *Logos* [the divine wisdom manifest in the creation, government and redemption of the world, identified in the Gospel of John with the second person of Trinity incarnate in Jesus Christ. Also called Word]. І звичайно, що трактування релігійного дискурсу як такого виходить із базового поняття *religia* — *religion* [the belief in and worship of a superhuman controlling power, esp. a personal God; the belief in and reverence for supernatural power regarded as creating and governing the universe]. Віра [belief, worship] у надприродну і надлюдську силу [superhuman, supernatural power], персоніфіковану в іпостасі Бога [a personal God], силу, що створила і керує світом [controlling power, creating and governing the universe] — такою згідно з англомовною картиною світу, відбитою у словниках, є віковична складова людського духовного життя, релігія.

Літературний дискурс — це передусім письмовий дискурс, усталеною і за давненою формою його існування є *письмовий текст*, зокрема у форматі *книги*. На початках існування писемних текстів вони мали форми згортка (scroll) і лише згодом з'явилась сучасна форма книги (book), т. зв. кодексу “тобто книги-зошита зі сторінками, які заповнені з обох боків (на відміну від згортка)”. Англомовна номінативна одиниця *book* першою чергою позначає саме формат книги як матеріального артефакта [a written or printed work consisting of pages glued or sewn together along one side and bound in covers]. Основною, визначальною складовою книги виступає *текст*, що міститься в ній, — *text* [the principal part of a book exclusive of front and back]. У центрі нашої уваги знаходяться книга і текст як дискурсивні, комунікативні феномени. Передусім зосередимось на аналізі їхньої структури.

Дефініція другої семемі лексеми *book* пояснює, що книга є літературним твором, [a long written or printed *literary composition*]. Дефініція другої семемі лексеми *text* своєю чергою пояснює кодову особливість тексту у складі книги [the main body of a book, as *distinct from* other material such as *notes, appendices, and illustrations*]. Із яких дрібніших структурних компонентів вони складаються і в які крупніші структури включені — відповідь на ці запитання становить ціль нижчевикладеного.

Книга може створюватись і функціонувати як окремий комунікативний феномен або як складова крупнішого формування. В такому разі говорять про такий статус книги, як *том* — *volume* [a book forming

a part of a work or series, e.g. *a biography of G. B. Shaw in three volumes*]. Цілісний літературний твір, що складається із кількох окремих завершених творів, зазвичай називається *дилогією, трилогією, пенталогією* і т. п. Цікаво, що загальні (не літературознавчі) англомовні словники до свого лексикону включають тільки вокабулу *trilogy* [a group of three literary creative works related in subject or theme], інша можлива кількість складових такої єдності (два, чотири, п'ять творів) словниками не рефлектується.

Публікація літературного твору іноді (завдяки його популярності) викликає появу так званих *сиквелів* і *приквелів*, творів із наративом про попередні чи наступні події, про які йшлося в основному творі. Їхні номінативні одиниці супроводжуються відповідними тлумаченнями: *sequel* [a published work that *continues the story* or develops the theme of an earlier one; a literary, dramatic work whose narrative *continues that of a preexisting work*]; *prequel* [a work (such as a novel or a play) whose story *precedes that of an earlier work*; whose narrative *takes place before that of a preexisting work*].

Інше угруповання літературних текстів утворює *антологію* — *anthology* [a collection of literary pieces, such as poems, short stories or plays].

Сучасні комп'ютерні технології породили принципово новий формат об'єднання окремих текстів у крупнішу, тематично цілісну єдність — *гіпертекст*. Дефініція лексеми *hypertext* пояснює, що це документ, структурований у такий спосіб, який уможливує безкінечну кількість перехресних посилань на окремі тексти, у сукупності утворюючи безмежну текстову структуру: [a document presented on a computer in hypertext, a software system allowing extensive cross-referencing between related sections of text]. Таким чином бачимо, що літературний твір, текст може входити до парадигмальних структур на кшталт дилогій, трилогій сиквелів, приквелів, антологій і гіпертекстів. Водночас сам текст не є структурно гомогенним феноменом.

Висновки. Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* у десятки разів більша і варіативніша, ніж ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова, мовлення, комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство*. Сектор медіальної зони вербаль-

ного поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** Дискурс, текст містить номінативні одиниці англійського лексикону на позначення різних видів інституалізованого дискурсу, передусім засобів письмової фіксації людського спілкування в суспільній і приватній сферах. Еволюція вербальної комунікації між людьми із прадавніх часів до сьогодення відбита у різноманітній палітрі номінацій комунікативних феноменів релігійного, художнього, наукового, правничо-ділового, мас-медійного і навіть повсякденного спілкування.

Список літератури

Кравченко Н. О. Синергійність англомовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід): монографія. Одеса. 2017. 408 с.

Теркулов В. И. Части речи и тождество номинатемы. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В. И. Карасика*: в 2 частях. Изд-е 2-е испр. Киев: Издат.дом Д. Бурого, 2013. Часть 1. С. 25–31.

Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>

The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ah-dictionary.com/word/search.html>

References

Kravchenko, N. O. (2017). Synerhiinist anhlomovnoho relihiinoho dyskursu (teolinhvistychnyi pidkhid): monohrafiia. Odesa.

Terkulov, V. I. (2013) Chasti rechi i tozhdstvo nominatemyi. [Parts of speech and nominateme identity] *Chelovek. Yazyk. Kultura: sbornik nauchnyih statey, posvyaschennyih 60-letnemu yubileyu prof. V. I. Karasika*: v 2-h chastyah. Kiev: Izdat. dom D. Burago. Izd-e 2-e ispr. Chast 1. 25–31.

Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>

The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ah-dictionary.com/word/search.html>

Стаття надійшла до редакції 23.09.2022 року